

ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО ТА АБ'ЮЗ: ПРАВОВИЙ ПОГЛЯД НА СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЬЯТЬ

DOMESTIC VIOLENCE AND ABUSE: A LEGAL VIEW ON THE RELATIONSHIP BETWEEN CONCEPTS

Чабаненко Ю.С., асистент кафедри кримінально-правових дисциплін

*Криворізький факультет
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Білошенко О.Ю., старший викладач кафедри конституційного,
міжнародного та приватного права

*Криворізький факультет
Національного університету «Одеська юридична академія»*

Стаття присвячена актуальній проблемі сучасного суспільства – домашньому насильству, яке є одним із проявів кризи в суспільстві та державі. Проблематика домашнього насильства є найбільш актуальною для сучасних реалій. Відбуваються деформації взаємин між членами сім'ї, які проявляються в різних формах: від образ і побоїв до заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, заподіяння смерті або доведення до самогубства, усе більш активно впроваджуються в сучасне суспільство. Домашнє насильство стало серйозною і масштабною проблемою, яка породжує безліч різних соціальних і соціологічних проблем: зниження самооцінки, втрата впевненості в собі, формування невроту, наявність депресивного стану, зловживання психоактивними речовинами, спотворення реалістичного сприйняття, формування спотвореного «портрета» партнера, себе і своїх якостей, а також наявність симптомів посттравматичного стресового розладу. Насильство не можна асоціювати виключно з фізичною агресією та обмежувати рамками лише фізичного знущання над жертвою. Існує величезна кількість видів насильства – будь-яких цілеспрямованих дій, що обмежують особисту свободу індивідуума або заподіюють людині фізичну чи психічну шкоду, що виходить за рамки соціальних принципів взаємовідносин.

У сучасній українській термінології на позначення проявів насильства, переважно домашнього, останнім часом активно використовується термін іншомовного походження «аб'юз», який означає погане поводження з кимось, його утиск, використання всупереч його бажанню, заподіяння шкоди. Формами прояву аб'юзу є фізичний, сексуальний, психологічний та економічний аб'юз, які повністю співпадають із формами прояву домашнього насильства. Мета статті полягає в здійсненні комплексного аналізу понять «домашнє насильство» й «аб'юз», визначенні їх співвідношення та спільних ознак, а також аргументації введення поняття «аб'юз» у правову площину. Запропоновано пропозиції щодо внесення змін до законодавства України.

Ключові слова: насильство, домашнє насильство, аб'юз, аб'юзер, аб'юзинг.

The article is devoted to the current problem of modern society - domestic violence, which is one of the manifestations of the crisis in society and the state. The issue of domestic violence is most relevant to modern realities. There are deformations of relationships between family members, which manifest themselves in various forms: from insults and beatings to serious harm to health, causing death or leading to suicide, are increasingly being introduced into modern society. Domestic violence has become a serious and large-scale problem that raises many different social and sociological problems: low self-esteem, loss of self-confidence, neurosis, depression, substance abuse, distortion of realistic perception, distorted "portrait" of a partner, yourself and your family, qualities, as well as the presence of symptoms of post-traumatic stress disorder. Violence cannot be associated solely with physical aggression and limited to physical abuse of the victim. There are a huge number of types of violence – any purposeful actions that restrict the personal freedom of the individual or cause physical or mental harm to a person that goes beyond the social principles of the relationship.

In modern Ukrainian terminology to denote manifestations of violence, mostly domestic, recently actively used the term of foreign origin "abuse", which means mistreatment of someone, his oppression, use against his will, causing harm. The forms of abuse are physical, sexual, psychological and economic abuse, which completely coincide with the forms of domestic violence. The purpose of the article is to carry out a comprehensive analysis of the concepts of "domestic violence" and "abuse", to determine their relationship and common features, as well as to justify the introduction of the concept of "abuse" in the legal field. Proposals for amendments to the legislation of Ukraine are proposed.

Key words: violence, domestic violence, abuse, abuser, abuse.

Сьогодні, безсумнівно, однією з основних світових проблем у сфері інституту сім'ї та шлюбу, яка також торкнулася й України, є проблема домашнього насильства.

Сім'я є найважливішим структурним складником суспільства, що закладає основи соціальних норм і впливає на процес первинної соціалізації особистості, бере участь в економічних і культурних процесах, тому добробут і стабільність сім'ї є умовою для соціально-економічної й політичної стабільності суспільства, а також гарантує стратегічну безпеку будь-якої держави. Проте наразі сім'я знаходиться в стані кризи, що проявляється загалом у низці різних факторів і деструктивних процесів. Одним із яскравих проявів цієї кризи є наростання жорстокості й насильства між членами сім'ї. Відбуваються деформації взаємин між членами сім'ї, які проявляються в різних формах: від образ і побоїв до заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, заподіяння смерті або доведення до самогубства, усе більш активно впроваджуються в сучасне суспільство.

Проблематика домашнього насильства є найбільш актуальною для сучасних реалій, тому що домашнє насильство

має потужний деструктивний вплив, що підриває стабільне функціонування сім'ї як «основного осередку суспільства», а проблема його поширення – це не тільки питання безпеки окремої особистості, а й безпеки держави загалом.

Проблему домашнього насильства досліджували в працях такі вітчизняні вчені, як І.А. Ботнарченко, Т.І. Возна, А.М. Волощук, А.О. Галай, В.О. Галай, Л.М. Сукмановська та ін. Внесок у дослідження цього питання зробили й такі зарубіжні вчені, як Adam Gilad, Barbara Ziemba, Ліз Келлі, Sara Kay Smullens, А.А. Віхляев і багато інших. Проте, незважаючи на інтерес науковців до цієї проблематики, тема домашнього насильства залишається актуальною, а виникнення й застосування нових термінів на його позначення потребують подальшого дослідження.

Великий тлумачний словник сучасної української мови визначає насильство як «застосування фізичної сили до когось-небудь; застосування сили для досягнення чогось-небудь; примусовий вплив на когось, щось» [1, с. 735].

Насильством дуже часто називають активні, мимовільні, навмисні дії, які спрямовані на створення загрози

іншій людині або заподіяння їй шкоди, збитку, фізичного або психічного болю [2, с. 11]. У багатьох людей насильство асоціюється виключно з фізичною агресією, тому вони не розуміють, що існує величезна кількість видів насильства, які не можна обмежувати лише рамками фізичного знущання над жертвою [3, с. 69].

Насильство – це «будь-які цілеспрямовані дії, що обмежують особисту свободу індивідуума або заподіюють людині фізичну або психічну шкоду, що виходить за рамки соціальних принципів взаємовідносин» [4, с. 14].

За визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я, насильство – це навмисне застосування фізичної сили або влади, здійснене у вигляді загрози, спрямоване проти себе, проти іншої особи або групи осіб, результатом якого є тілесні ушкодження, смерть, психологічна травма, відхилення в розвитку або різного роду збиток [5].

Насильство – це не завжди заподіяння фізичної шкоди людині, насильство може бути й емоційним, і соціальним, а так само у формі тероризму щодо своїх домашців. Насильство з погляду психології та педагогіки завжди супроводжується негативними переживаннями, стресовими ситуаціями, депресивними станами об'єкта насильства: біль, негативні емоції, такі як шок, запеклість, озлобленість, страх, ненависть, і безліч інших емоцій, що призводить до саморуйнівної поведінки, а також завдає значної шкоди особистісному й соціальному розвитку, що не дасть змоги повною мірою ефективно адаптуватися до суспільства, загалом призведе до порушення процесу соціалізації [6, с. 86].

Найпоширенішим серед усіх форм є домашнє насильство, яке включає такі форми, як фізичне, сексуальне, економічне та психологічне насильство. Ці форми насильства взаємопов'язані один із одним. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» від 07.12.2017 № 2229-VIII надає таке визначення: «... домашнє насильство – діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь» [7].

У західних психологів, психотерапевтів і педіатрів є особливий підхід до поняття «насильство» [8]. Поряд із ним вони використовують англійське слово *abuse* – аб'юз, яке означає погане поводження з кимось, його утиск, використання всупереч його бажанню, заподіяння шкоди.

Аб'юз походить від англійського слова «*abuse*», що означає в перекладі «образу», «жорстоке поводження», «тобою зловжили», «насильство», «лайка», «ненормальне використання». Зазвичай термін використовується, коли мова йде про людей, які перебувають у міжособистісних відносинах, але також може поширюватися на інші типи відносин: дружні, робочі тощо, де один виступає як аб'юзер, а інший – жертва [9].

У сучасній українській термінології останнім часом також почали дуже активно використовувати терміни «аб'юз» та «аб'юзер» на позначення проявів насильства, переважно домашнього.

Аб'юзивні відносини, стосунки (від англ. *abusive relationships* – залежні, принизливі відносини) – відносини, у яких одна людина порушує особисті кордони іншої, принижує, допускає жорстокість у спілкуванні й діях з метою придушення волі жертви [10, с. 46]. Це взаємини між «тираном» і «жертвою», які супроводжуються постійними маніпуляціями за допомогою грошей,

шантажу, погроз і фізичної агресії, а також моральним знущанням з боку агресора [11]. У такому типі відносин жертва й агресор не міняються місцями, жертва з низки причин не може вийти із цих відносин. Аб'юзивні відносини є базисом домашнього насильства, проте є не тільки сімейними, можуть існувати в будь-яких інших видах міжособистісних зв'язків.

Аб'юзер – це хтось, хто поводить з іншою людиною жорстоко, нещадно або несправедливо [12] і вживається для опису людини, яка застосовує насильницькі методи: психологічне, фізичне, сексуальне або економічне насилля, для досягнення своїх цілей. Аб'юзер намагається обмежити партнера й поставити його в позицію, де в того буде недостатньо ресурсів, щоб зробити залежним. Для цього він прагне вибудувати відносини так, щоб, наприклад, жінка не працювала і стала фінансово залежною від нього, обмежує коло її друзів і близьких, різними способами обрізаючи спілкування з ними (обмежує соціальний ресурс), навантажує домашньою роботою, дітьми тощо так, щоб не було часу ні на що інше (обмежує часовий ресурс). Аб'юзером може бути як чоловік, так і жінка, й навіть дитина (дитина-кривдник). Проте практика показує, що аб'юзером найчастіше виступають чоловіки (оскільки є більшістю агресорів у загальному контексті гендерного насильства), вони також частіше застосовують фізичне та сексуальне насильство, на відміну від жінок [13]. Жертвою ж у більшості випадків стає жінка або ж діти, які в силу своєї природи слабкіші, як ментально, так і фізично, і піддаються аб'юзером знущанням, утискам, образам і проявам фізичного насильства без остраху будь-якого опору [14, с. 170].

Аб'юз проявляється в таких формах:

1) сексуальній – інцест, насильство в подружніх стосунках (в обидві сторони), контактний і безконтактний (примус партнера до того, щоб він дивився за сексуальним актом);

2) фізичній – бійки і побиття;

3) психологічній – образи, відмова розмовляти, «бойкот», приниження, надмірний контроль, критиканство, саботаж прийнятих вимог, пасивна агресія, вербальне насильство тощо;

4) економічній – заборона (неприйняття) на реалізацію потреб, шантаж, систематичні звинувачення в неспроможності, покарання «іжею і сексом» тощо.

Отже, аб'юз – це відносно нове визначення старого методу психологічного й фізичного насильства, а аб'юзер – це людина, що користується маніпулятивними методами для досягнення своїх цілей. Це можуть бути чоловіки, дружини, батьки. Вони хочуть лише одного: повного контролю над людиною – і досягають цього всіма можливими способами – від тонких маніпуляцій до погроз, переслідувань і побойв.

Термін іншомовного походження «аб'юз» міцно закріпився в українському лексиконі та набув широкого вжитку в психологічній практиці, ЗМІ, мас-медіа та соціальних мережах. Незважаючи на те що деякі дослідники вважають аб'юз проявом емоційного або психологічного насильства, ми наголошуємо на тому, що всі форми домашнього насильства взаємопов'язані один із одним. Вагоме значення для розуміння домашнього насильства має усвідомлення того, що аб'юз не зупиняється, а продовжує наростати по спіралі, з кожним разом усе більше посилюючись у гострій фазі. При цьому для агресора в силу усвідомлення безкарності така поведінка стає нормою, а потім відбувається наростання інтенсивності насильства.

Отже, аб'юз – це не лише вплив на емоції та психіку партнера шляхом залякувань, образ, шантажу, а й прояви фізичного, сексуального та економічного насильства, оскільки психологічне насильство є «ядром» і вихідною формою для фізичного й сексуального насильства [15, с. 182–187]. Отже, на нашу думку, термін «аб'юз»

цілком доцільно використовувати поряд із терміном «домашнє насильство».

У зв'язку з вищевикладеною позицією вважаємо цілком обґрунтованим введення цього терміна в правове поле та його офіційне закріплення на законодав-

чому рівні. Пропонуємо внести зміни до Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» [7], закріпивши в ньому термін «аб'юз» нарівні з терміном «домашнє насильство», а саме: домашнє насильство/аб'юз.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / гол. ред. В.Т. Бусел. Київ : Перун, 2007. 1736 с.
2. Walc W. Przemoc w relacjach międzyludzkich: opinie młodzieży. Rzeszów : Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, 2006. 182 s.
3. Ziemia B. Domestic Violence as a Problem of Upbringing and Society. Problems of Modern Psychology. Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. P. 67–79.
4. Pospiszył I. Przemoc w rodzinie. Warszawa : Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne, 1998. 275 s.
5. Всесвітній звіт про насильство та здоров'я. Женева : ВООЗ, 2002. URL: <http://whqlibdoc.who.int/hq/2002/9241545615.pdf> (дата звернення: 30.01.2021).
6. Келлі Л. Насильство щодо жінок і дітей. Новий погляд на поліцейську діяльність, її інноваційність і професіоналізм. Львів : Астролябія, 2011. 176 с.
7. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 30.01.2021).
8. Gilad Adam. Warning signs of emotional abuse in a relationship. URL: <http://www.vixendaily.com/love/signs-of-emotional-abuserelationship/5/> (дата звернення: 30.01.2021).
9. Абуюз: PSYMEDCARE. URL: <http://psymedcare.ru/abyuz> (дата звернення: 30.01.2021).
10. Никошкова Е.В. Англо-русский словарь по психологии. Москва : Аби-Пресс, 2009. 664 с.
11. Smullens S.K. Five Cycles of Emotional Abuse: Codification and Treatment of an Invisible Malignancy. URL: https://cdn.ymaws.com/www.naswma.org/resource/resmgr/imported/FCE_emotionalAbuse.pdf (дата звернення: 30.01.2021).
12. Abuser. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/abuser> (дата звернення: 30.01.2021).
13. Аб'юзивні стосунки. Матеріал з Вікіпедії – вільної енциклопедії. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%B1%27%D1%8E%D0%B7%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D1%96_%D1%81%D1%82%D0%BE%D1%81%D1%83%D0%BD%D0%BA%D0%B8 (дата звернення: 30.01.2021).
14. Сидорова Т.С., Вихляев А.А. Актуальные проблемы предупреждения и выявления фактов семейного насилия и проявлений абьюзивных отношений в быту и пути их решения. *Domestic Violence: мифы и реальность* : сборник материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.). Казань : Издательство Казанского университета, 2020. 372 с. С. 168–172.
15. Орлов А.Б. Психологическое насилие в семье – определение, аспекты, основные направления оказания психологической помощи. *Психолог в детском саду*. 2000. № 2–3. С. 182–187.